

ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМІТЕТ ГЕОГРАФІВ УКРАЇНИ

2023

УДК: 911.0+502.3+332.1 (477)

Geography for Society: wartime and beyond: збірник тез науково-практичної відео-конференції (електронне видання), 14 квітня 2023 р., К.: Інститут географії НАН України, 2023. - 20 с.

Збірник містить матеріали повідомлень учасників науково-практичної відео-конференції «Geography for Society: wartime and beyond», проведеної в рамках глобальної ініціативи Міжнародного географічного союзу «GeoNight». Відео-конференція була присвячена функціям географії як світоглядної науки, яка визначає суспільну свідомість, забезпечує основу для розвитку багатьох галузей економіки та сталого просторового розвитку загалом, основним проблемам географічної науки та освіти, зокрема в контексті викликів, породжених повномасштабною агресією рф.

ЗМІСТ

Барановський М. О. ГЕОГРАФІЯ І РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ЛОКАЛЬНІ УСПІХИ, ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	4
Варуха А.В. ПЛАНУВАННЯ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНОЮ ЦІЛІ 30X30: ВИКЛИК ДЛЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ.....	5
Дронова О.Л., Маруняк Є.О., Руденко Л.Г., Топчієв О.Г МІСІЯ ТА ІМІДЖ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ.....	7
Кіптенко В.К., Холодько А.Р., Хільчевська І.Г. ІНТЕГРАЦІЯ ІДЕЙ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНУ ГЕОГРАФІЧНУ ОСВІТУ.....	8
Кузишин А.В. ЕЛЕКТОРАЛЬНІ СИМПАТІЇ ТА ГІБРИДНА ВІЙНА: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД.....	10
Мальчикова Д.С., Заячук М.Д., Гладковський Р.В. ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ: ГЕОГРАФІЧНО- ОСВІТНЯ КРИЗА СУЧАСНОСТІ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ І ПРОМОЦІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ.....	12
Озарчук А. В. ЕЛЕМЕНТИ 3D-ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ.....	13
Палеха Ю.М. ІМПЕРАТИВИ, ЯКІ ВИЗНАЧАТИМУТЬ ПЛАНУВАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	15
Поп С.С., Шароді Ю.В. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	16
Філончук З.В. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....	18

ГЕОГРАФІЯ І РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ЛОКАЛЬНІ УСПІХИ, ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Барановський М.О.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Процеси регіонального розвитку були й лишаються важливим напрямком наукових географічних досліджень. В останні десятиріччя географи мають помітні теоретичні напрацювання у цій царині та окремі локальні успіхи в прикладних розробках. Позитивним моментом є створення «Центру просторового менеджменту і планування», українсько-польської експертної платформи просторового розвитку (Інститут географії НАН України), «Експертно-консультаційного центру з розвитку громад і територій» (КНУ імені Тараса Шевченка), ГО «Товариство дослідників України». Науковцями та експертами цих структур розроблено Концепцію інтегрованого розвитку Сагунівської територіальної громади, ГІС-портал Херсонської області, портал спроможності територіальних громад, інтерактивний ГІС-довідник «Функціональні типи територій». Завдяки зусиллям географів створена фактично перша в Україні статистична база для оцінки спроможності територіальних громад. Проблематика регіонального розвитку активно обговорювалася географами на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, форумах, до роботи яких залучалися представники управлінських структур та органів місцевого самоврядування.

Водночас останнє десятиріччя – це не лише успіхи, а і втрачені можливості географів у дослідженні проблематики регіонального розвитку. Географи практично не залучалися до розроблення державної, обласних стратегій регіонального розвитку, визначення галузей smart-спеціалізації регіонів, формування територіальних громад, стратегій і планів їхнього розвитку, удосконалення нормативно-законодавчої бази. Через брак прикладних розробок і низьку активність географи програють конкурентну боротьбу на ринку консалтингових послуг у сфері досліджень регіонального розвитку структурам і громадським організаціям, які далекі від цієї проблематики. Дуже низькою є також результативність участі в конкурсах на отримання грантів на проведення наукових досліджень.

Війна з росією, її наслідки, відновлення держави в повоєнний період формують нове коло завдань у сфері регіонального розвитку. Зміни до стратегій розвитку регіонів і територіальних громад, розроблення планів їхнього відновлення, оцінка реального стану соціально-економічного розвитку регіонів – це далеко не повний перелік завдань, до розв'язання яких мають долучитися географи в повоєнний період. Зважаючи на масштаби й регіональну специфіку руйнувань, наявну релокацію підприємств, потоки вимушених мігрантів особливої актуальності

набувають питання структурної трансформації економіки, реіндустріалізації територій і міст, формування нового економічного ландшафту регіонів. Перегляду вочевидь потребує класична теорія факторів розміщення виробництва, насамперед у частині врахування безпекових питань, сучасної логістики, забезпечення резильєнтності економіки.

Окремого дослідження потребує питання розвитку прикордонних з росією територіальних громад, які потерпають від обстрілів і в яких затухає економічне життя. Що робити з місцевим населенням, їхніми помешканнями, з сільськогосподарськими угіддями, які взагалі перспективи постійного проживання людей у цих районах?

Навіть короткий огляд проблем вказує на те, що теоретичні та прикладні дослідження в царині регіонального розвитку в повоєнний період будуть вкрай актуальними. Географи мають докласти максимум інтелектуальних зусиль для побудови сучасної, потужної держави.

ПЛАНУВАННЯ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНОЮ ЦІЛІ 30X30: ВИКЛИК ДЛЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

Варуха А.В.

Інститут географії НАН України

Природа має вирішальне значення для досягнення Цілей сталого розвитку та пом'якшення наслідків зміни клімату. Спрямованість уваги на ключові фактори, що впливають на втрату природи є необхідною, що забезпечить добробут людства і планети.

З цією метою, у рамках проведення конференції ООН з біорізноманіття (П'ятнадцяте засідання Конференції сторін Конвенції про біологічне різноманіття, після більш як чотирьох років попередніх переговорів, 19 грудня 2022 року, у м. Монреаль, Канада, була прийнята Куньмін-Монреальська глобальна рамкова програма в галузі біорізноманіття (далі - Програма).

Програма містить стратегічне бачення та наводить глобальну дорожню карту для збереження, захисту, відновлення та сталого управління біорізноманіттям та екосистемами на наступне десятиліття. Вона містить новий узгоджений набір з 23 цілей щодо дій, який скеровуватиме діяльність із зупинки та «розвертання» втрати природи на глобальному рівні до 2030 року.

Перші три цілі цієї програми, що безпосередньо спрямовані на зменшення загроз біорізноманіттю, мають у основі чіткі геопросторові орієнтири для відслідковування прогресу з їх виконання. Так, ціль 1 передбачає «Забезпечення

здійснення інтегрованого партисипативного просторового планування територій із врахуванням біорізноманіття ..., щоб до 2030 року звести до нуля втрату територій, які мають велике значення для біорізноманіття, ...» Ціль 2 – «Забезпечення ефективного відновлення з метою покращення біорізноманіття та функцій і послуг екосистем, екологічної цілісності та зв'язку принаймні 30% деградованих наземних, внутрішніх водних, а також прибережних і морських екосистем до 2030 року». Ціль 3 – «Зробити можливим ефективно збереження та управління 30% наземних територій та акваторій, ... Забезпечити їх зв'язність та справедливе управління за допомогою екологічно репрезентативних, заповідних територій з високою зв'язністю ... до 2030 року».

Амбітна ціль піддається критиці. Адже, як мінімум, по-перше у рамках реалізації попередньої подібної 10-річної програми (Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020) з досягнення Цілей Аїті не було повністю досягнуто жодної з 20 Цілей (шість досягнуто частково), в тому числі і Цілі що визначала заповідання. Тепер же, лише площу заповідних територій за 7 років потрібно буде майже подвоїти з існуючих нині 17% до 30%. По-друге, географічна неоднорідність та диспропорції у розподілі біологічного та ландшафтного різноманіття встановлюватимуть різні цілі щодо заповідних територій. Деякі країни мають величезне біологічне різноманіття і повинні мати вищі національні цілі. Для інших ціль 30×30 має сенс (як проміжний крок). У той же час інші країни зі значним рівнем с/г перетворення земель просто не володіють такими площами незмінених територій, щоб розширити існуючі заповідні ареали. Таких держав у світі 1/3 і Україна серед них. У глобальному дослідженні зазначається, що в Україні лише 5% земель є особливо важливими для біорізноманіття (а отже, є потенційними для розширення/створення ПЗФ). Ще 9% не є такими, проте надзвичайно цінними для зберігання вуглецю.

Станом на 01.01.2022 відсоток заповідності в Україні становив 6,8%. Враховуючи вищенаведене, Україна могла б його збільшити до 11,8-20,8%.

Проте, частина заповідних територій України є номінальною, адже окупована РФ ще у 2014 році та/або зазнала впливу російської агресії внаслідок вторгнення 24.02.2022 року. За оцінками, станом на червень 2022 року, загалом це 16,5% від загальної кількості об'єктів ПЗФ в Україні.

Таким чином, військові російська агресія ускладнює, і так не просте для України та географічної науки, завдання планування та збільшення площі заповідних територій задля збереження біорізноманіття.

МІСІЯ ТА ІМІДЖ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Дронова О.Л.¹, Маруняк Є.О.², Руденко Л.Г.³, Топчієв О.Г.⁴

1- Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2 – Інститут географії НАН України, 3 – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

В Україні сфера досліджень в цілому, та географічних досліджень, зокрема, протягом багатьох років стикається з низкою бар'єрів, що значною мірою уповільнюють процеси наукового пошуку та імплементації результатів.

Автори зосереджують увагу на особливостях трансформації функцій географічної науки протягом століть та викликах так званого «суспільства споживання», насамперед в площині його взаємодії з природними системами. Водночас, саме технологічні можливості сформовані сучасним суспільством, є перспективою для реалізації багатьох рішень в сфері збалансованого розвитку, переходу до сталих моделей виробництва та споживання, адаптації до зміни клімату. Успішність згаданого визначається в координатах простору і часу, що вкотре підтверджує значимість географічної науки. У країнах ЄС географія відіграє необхідну роль при розробці політики, освітніх програм, бізнес моделей в таких сферах як регіональний та місцевий розвиток, планування та розвиток міст та сільських територій, управління ризиками надзвичайних ситуацій, перехід до циркулярної економіки.

В Україні, на жаль, географія досить часто сприймається як частина базової освіти, що втім нині також опиняється під сумнівом. Суспільний запит, ринок проєктів практично не сформовані, що зумовлює як прогалини імплементації численних міжнародних стандартів, так і занепад галузі.

При цьому, розробки географів, здійснені за період незалежності, заслуговують на увагу. Йдеться про атласне картографування, монографічні дослідження природних та суспільних систем, консультативну підтримку політики сталого розвитку та просторового планування. Водночас, ступінь їх впровадження є різним, а формування іміджу географії в майбутньому та виконання нею своєї місії потребують певних зусиль та трансформації. Це, зокрема, повне заміщення радянських та російських концептів, посилення міждисциплінарних досліджень, зрештою увага до «спеціальних» (Ad Hoc) географій, виникнення яких зумовлене конфліктами, пандеміями, надзвичайними ситуаціями по усьому світу. Одним з яскравих прикладів є пандемія COVID-19, яка внесла свої корективи в освітній процес і наукові дослідження. Пандемію доречно концептуалізувати як загрозливий мультимасштабний процес, що потребує розгляду географів з різних сторін: у

політичному, економічному та соціальному вимірах, і вимагає уваги і обговорень на різних географічних рівнях – від міжнародного до локального.

Нині одним з гірких феноменів, що потребує залучення географів, безумовно є війна з росією. Перша реакція мала місце вже з 2014 р., що відобразилось у коригуванні низки освітніх програм, зокрема економічної та соціальної географії, політичної географії, міської географії, ландшафтної екології, просторового планування та розвитку, картографічного моделювання та ГІС, транспортної географії, розселення населення тощо. Водночас, нині йдеться про масштабні зміни дослідницьких пріоритетів, орієнтацію на оцінки втрат та потенціалу відновлення територій, резильєнтність розвитку міст та регіонів, геостратегування.

В цілому можна говорити про такі напрями змін:

- Перегляд існуючих теорій та концептів, їх заміна у відповідності до сучасного наукового дискурсу.
- Збереження та посилення досліджень в сфері взаємодії суспільства і природи.
- Орієнтація на виклики та міждисциплінарність, динамічність, диверсифікацію та багатоакцентність досліджень, заповнення «ніш», що тривалий час існували в українській географії, наприклад щодо політичної географії, геополітики, геоekonomіки.
- Цифровізація досліджень, забезпечення геовізуалізації та формування баз даних, що в подальшому будуть корисні для державного управління.
- Забезпечення актуалізації освітніх програм, просвіти та популяризації географічних знань, увага до підвищення індивідуальних кваліфікацій фахівців.

ІНТЕГРАЦІЯ ІДЕЙ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНУ ГЕОГРАФІЧНУ ОСВІТУ

Кіптенко В.К., Холодько А.Р., Хільчевська І.Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Концепція збалансованого розвитку нині є панівною стратегією існування суспільства. Розумної альтернативи збалансованому (сталому) розвитку немає і все світове співтовариство робить певні кроки для переходу на нову стратегію свого розвитку у XXI столітті, в тому числі й Україна. Ця стратегія передбачає орієнтацією на інтелектуально-духовні та раціонально-інформаційні аспекти діяльності людини і прискорити цей процес може формування та функціонування нової системи освіти – освіти для сталого розвитку (ОСР).

З метою сприяння переходу до ОСР була прийнята Стратегія ЄЕК ООН для освіти в інтересах сталого розвитку (Вільнюс, 2005) [3]. Загальною метою Стратегії є заохочення держав – членів ЄЕК ООН до розвитку і включення ОСР у національні системи формальної освіти в рамках усіх відповідних навчальних дисциплін, а також у неформальну освіту та просвіту. Змістовна частина Стратегії поширює проблематику екологічної освіти на широкий спектр суспільних явищ. Так, у переліку тем ОСР тільки три з вісімнадцяти безпосередньо стосуються екології - це охорона довкілля, раціональне природокористування та ландшафтне різноманіття, а в інших темах екологічна безпека є критерієм, через призму якого розглядаються питання функціонування економіки та соціальної сфери.

Таким чином, особливістю освіти для сталого розвитку є те, що вона охоплює екологічну, економічну та соціальну проблематику навчання з позицій формування нової системи ціннісних орієнтирів та моделей поведінки людини та суспільства в цілому.

Надзвичайна складність, багатоаспектність та міждисциплінарний характер проблем забезпечення переходу людства до моделі збалансованого розвитку об'єктивно зумовлюють необхідність залучення до їх вирішення представників широкого спектру галузей і напрямків наукових досліджень, що представляють природничі, суспільні і технічні дисципліни. Серед них особливе місце має належати географії та географічній освіті, як одній з фундаментальних наук, що вивчає територіальні аспекти взаємодії суспільства та природи.

Насправді ж, предметне поле географії інтегрується з тими самими сферами природи та суспільства, які включаються в поняття збалансованого розвитку. Відповідно до цього, провідна роль географії у вирішенні різних аспектів стійкості та збалансованого розвитку виглядає беззаперечною, в тому числі в галузі освіти, шляхом реалізації різних міждисциплінарних освітніх програм.

Уявлення про те, що стійкість - це одночасно і світогляд, і метод вирішення проблем, що базується на етичних засадах та аналітичній теорії, синхронізує потенціал сучасних тенденцій в географії для інтеграції глобальних компетенцій та обґрунтовує введення магістерської програми «Географічне країнознавство та геоглобалістика» на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2018 році [2].

Список використаних джерел:

1. Опис освітньо-наукової програми «Geoglobalistics and Regional Studies / Географічне країнознавство та геоглобалістика». URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/11/geoglobal_mag_engl_ukr_denna.pdf (дата звернення: 13.04.2023).

2. Стратегія ЄЕК ООН з освіти в інтересах збалансованого розвитку «Learning from Each-Other: the UNECE Strategy for Education for Sustainable Development». URL: https://unece.org/sites/default/files/2022-11/ECE.CEP_.159_eng.pdf (дата звернення: 13.04.2023).

ЕЛЕКТОРАЛЬНІ СИМПАТІЇ ТА ГІБРИДНА ВІЙНА: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Кузишин А.В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Військове вторгнення, яке переживає Україна з 2014 року, мало суттєвий етап підготовки з боку росії, який відображався в різних форматах та проявах активності. В багатьох сферах суспільного буття були присутні прояви формування антидержавницької політики та підтримання ідеї меншовартості. Тут варто згадати роль медіа, церкви, фінансово-економічних конгломератів. Але не варто забувати і про формування електоральної думки, яка в регіональному розрізі мала певне підґрунтя та в повній мірі може визначатися як один із способів формування інформативної гібридної війни.

Поодинокі елементи гібридної війни мали місце майже в усіх збройних конфліктах минулого, хоча традиційним залишалось сприйняття війни як безпосереднього збройного (воєнного) протистояння сторін. Сьогодні роль такого інструменту суттєво зросла і країни, які вміло застосовують варіанти гібридного впливу, як попередньої фази активного військового втручання, отримують суттєву перевагу.

Не дарма формування громадської думки, висунення потрібних ідеологій та стратегічні поведінкові прояви стали потужним елементом впливу. Нам видається доречним розглянути їх в світлі електоральних процесів.

Формування електоральних симпатій – це складний і досить кропіткий процес. Він залежить від багатьох чинників, які можуть мати об'єктивний чи суб'єктивний характер. Традиційно такі погляди «готуються» на рівні певних фокус-груп, що виступають активними ретрансляторами певного кола ідей.

За приклад може слугувати прояв електоральної активності. За роки місцевих та загальнонаціональних виборчих каденцій сформувалися стійкі тенденції щодо активності електорату на регіональному рівні. Досить часто побутує думка, що в крайньо східних областях України (Донецька та Луганська області) є низька та середня активність участі у виборах. Але дані середньої явки за 2010-2019 рр. свідчать, що в переважній більшості районів (громад) цієї території активність

виборців була суттєво вищою від пересічноукраїнського показника та повністю конкурувала із активністю електорату в Західноукраїнських областях (середній показник за вказаний період перевищував 69 %). Можна припустити, що тут використовувались різні технології (не завжди добросовісні) стимулювання участі у виборах, які забезпечували подолання прохідного бар'єру для певної політичної сили чи окремого кандидата. Прикладами такої активності можуть бути м. Донецьк, м. Ясинувата, Шахтарський район (Донецька область), Антрацитівський, Лутугинський, Краснодонський (Сорокинський), Попаснянський, Свердловський (Довжанський) райони, в яких середній показник явки за означений період перевищував 70 %. Якщо зважити на суттєвий кількісний показник електорату, що територіально пов'язаний з цими територіями, можна стверджувати, що маніпуляції щодо контролю над ходом виборів тут присутні. Традиційно ці території підтримували ідеологію «Партії регіонів», котра в останній виборчій каденції трансформувалась в «Опозиційну платформу – за життя!», погляди яких чітко асоціювались з проросійським впливом та просуванням проросійських інтересів. Навіть підтримка ігнорування правом участі у виборах в окремих громадах південної частини України та поліетнічних областях західної України (Закарпатська та Чернівецька області) також може мати підґрунтям зменшення державницьких ідей в цих областях за підтримки російських політтехнологічних впливів. Часто саме такі кроки були початковими щодо просування проросійських ідей, які проникали в бізнесові кола, освітньо-науковий сегмент, церковні погляди, державні структури. В останнє десятиліття про такі речі говорять як про прояви гідридної війни – впливи на формування громадської думки через просування ідей антидержавницького, щодо України, спрямування.

Наступний крок для оцінки електоральних симпатій як елементу гідридної війни, – політична соціалізація, як процес, за допомогою якого громадяни кристалізують політичну ідентичність, цінності та поведінку, які залишаються відносно стійкими протягом подальшого життя», може спрямувати це дослідження на шляхи, що виходять за межі суспільного розуміння національної безпеки.

Шляхом підтримки певної ідеології та просування її через парламентські чи регіональні інституції в різних питаннях відбуваються приховані впливи, які є класичними елементами гібридної війни. Таким є зокрема ідея політичної ідентифікації. Вона чітко відображається в ідеологічних поглядах партійних структур.

Висновки. Гібридна війна має свої прояви в різних сферах суспільного буття України. Важливим є розуміння протистояння її впливам. Підтримка певних ідеологій через електоральну прихильність є прикладом просування таких ідей, які повинні бути «профільтровані» через ідею державності та пріоритетів суверенітету. На регіональному рівні слід такий аналіз особливо важливий з метою недопущення розхитування цілісності державного організму.

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ У ВИКЛИКАХ ВІЙНИ: ГЕОГРАФІЧНО-ОСВІТНЯ КРИЗА СУЧАСНОСТІ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ І ПРОМОЦІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ

Мальчикова Д.С.¹, Заячук М.Д.², Гладковський Р.В.³

1- Херсонський державний університет, 2 – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 3 – Міністерство освіти і науки України

В умовах сьогодення одним з основних пріоритетів освітянської роботи є сприяння обороні України і підготовка здобувачів освіти до національного супротиву. У мирний час ключові завдання, які безальтернативно вирішує географічна освіта, полягають у формуванні просторового мислення та просторового соціально та екологічно відповідального громадянства, сприянні реалізації стратегії сталого розвитку людства на місцевому та глобальному рівні, формуванні окремих унікальних навичок повсякденного життя.

У часи широкомасштабного вторгнення РФ географія стає стратегічно важливою освітньою складовою для забезпечення національної безпеки, оборони Держави, патріотичного виховання, повоєнної відбудови та євроінтеграційного поступу України. Географія, спільно з історією України, українською мовою та літературою є ключовими освітніми компонентами, які формують в учнів національну ідентичність, патріотизм та цінності вільного українського демократичного суспільства. Завдання географії полягає у вихованні людини-патріота, людини-громадянина, основними рисами якої є національна самосвідомість, почуття любові до своєї Батьківщини. Необхідність у базових географічних знаннях і посиленні ролі географії у базовій загальній середній освіті демонструють повсякденні питання воєнного стану: вміння орієнтуватися на місцевості, читати карти, успішно здійснювати планування евакуації чи військових операцій, враховуючи особливості рельєфу, клімату, гідрографічної мережі, розселення населення, господарської діяльності територій тощо. Географія допомагає усвідомити державні геополітичні інтереси і міжнародну геополітичну ситуацію і важливість євроінтеграційного поступу та євроатлантичної інтеграції України, визначити роль України у світових політико-економічних процесах та рух мобілізації світової спільноти на захист суверенітету й територіальної цілісності нашої Держави. Географи вже сьогодні демонструють успішні і результативні рішення, спрямовані на повоєнну відбудову України.

Разом з тим, останнє десятиріччя свідчить про численні негативні тенденції у сфері забезпечення базової і вищої географічної освіти, які фактично спричинили географічно-освітню кризу сучасності:

- 1) дуже обмежене і "завуальоване" представлення просторових контекстів природничої наукової картини світу і результатів навчання географічного змісту у Державному стандарті базової середньої освіти;
- 2) виключення географічної складової зі змісту і кваліфікації предметної спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки);
- 3) «розпорошення» вищої географічної освіти за 3-ма спеціальностями: 2015 рік - 103 Науки про Землю, 014.07 Середня освіта (Географія), 106 Географія у 2016 році - фактично, протягом року точилася боротьба за повернення спеціальності «Географія» до переліку спеціальностей;
- 4) виключення спеціальності 106 Географії (єдиної з переліку спеціальностей галузі 10 Природничі науки) з переліку спеціальностей, яким надається особлива державна підтримка з 2022 року;
- 5) виключення географії з додаткового блоку предметів національного мультипредметного тесту (НМТ) у 2023 році (географія стала єдиним предметом, виключеним з переліку предметів додаткового блоку в НМТ при збереженні усіх інших).

Зазначені державницькі рішення останніх років поряд з реформами у сфері середньої та вищої освіти формують відношення до цього світоглядного предмету як до другорядного, що є небезпечним (і практично суспільнозлочинним) під час повномасштабної війни і негативно впливає на національно-патріотичне самовизначення молоді та обороноздатність держави. Системний географічний підхід і роль географів у повоєнній відбудові і розбудові держави мають ключове значення, тому необхідно вжити максимум заходів для забезпечення державної підтримки і всебічного сприяння географічній освіті і науці в Україні.

ЕЛЕМЕНТИ 3D-ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Озарчук А. В.

*Мащанський ліцей Малолюбашанської сільської ради Рівненського району
Рівненської області*

Сучасні технології надають можливість збагачувати навчальний контент географії за допомогою елементів 3D-візуалізації. У зв'язку з трансформацією освіти і переходом до дистанційного навчання, це стає особливо важливим для забезпечення якісного засвоєння матеріалу та зацікавлення учнів.

Для досягнення цієї мети можна використовувати такі ресурси, як:

- <https://earth.nullschool.net/> - цей ресурс дозволяє відстежувати рух повітряних мас, температуру повітря, швидкість вітру та інші показники на різних географічних широтах та довготах. За допомогою цієї візуалізації, учні можуть легко зрозуміти, які фактори впливають на клімат різних регіонів.

- <http://k9.github.io/globe-viewer/> - цей ресурс дозволяє побачити Землю з різних ракурсів та побачити, які частини світу освітлюються сонцем в різні часи доби. Це дає можливість вивчати географічне положення країн та їхню географічну особливість.

- <https://engaging-data.com/national-park-3d-elevation/> - цей ресурс дає можливість візуалізувати рельєф національних парків США. Учні можуть зрозуміти, які гірські системи зустрічаються у різних регіонах та як вони впливають на формування ландшафтів, розвиток рослинного та тваринного світів.

- <https://fatmap.com/adventures> - цей ресурс дає можливість візуалізувати гірські маршрути та треки для активного відпочинку. Це дає можливість вивчати різноманітність рельєфу, кліматичних умов та ландшафтів у гірських регіонах.

- <https://sketchfab.com/> - цей ресурс дозволяє переглядати 3D-моделі географічних об'єктів, таких як гірські хребти, річки, озера, вулкани та інші. За допомогою цього ресурсу учні можуть отримати більш детальне уявлення про форму та географічні особливості цих об'єктів.

- <https://icograms.com/designer> - цей ресурс дозволяє створювати 3D-моделі географічних об'єктів та територій. Учні можуть створити свої власні моделі та вивчати географічні особливості різних регіонів.

- <https://sketchfab.com/3d-models/earth-plates-8f7929d16e7243798af75164ac9564c7> - цей ресурс дозволяє візуалізувати рух тектонічних плит Землі. За допомогою цієї візуалізації, учні можуть зрозуміти, як формується ландшафт на Землі та які природні катастрофи пов'язані з рухом тектонічних плит.

Загальні переваги використання елементів 3D-візуалізації в навчанні географії полягають в тому, що вони дозволяють учням краще зрозуміти географічні процеси та явища, надають можливість зануритися в віртуальні географічні простори та відчувати реалістичність вивченого матеріалу. Застосування таких ресурсів дозволяє також покращити мотивацію учнів до вивчення географії, оскільки вони можуть отримати нові знання та враження через інтерактивний та цікавий підхід.

Застосування елементів 3D-візуалізації навчального матеріалу у географії є особливо актуальним в умовах трансформації освіти, коли використання сучасних технологій та інтерактивних методів навчання стає дедалі важливішим для забезпечення якісного освітнього процесу та розвитку ключових компетенцій учнів.

Отже, використання ресурсів елементів 3D-візуалізації навчального контенту при вивченні географії є важливим кроком до покращення якості освіти та підвищення

мотивації учнів до вивчення даної науки. Такий підхід дозволяє зробити навчання більш доступним та цікавим, а також сприяє розвитку критичного мислення, логічного та просторового мислення учнів, що є важливим для їх майбутньої успішності.

ІМПЕРАТИВИ, ЯКІ ВИЗНАЧАТИМУТЬ ПЛАНУВАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Палеха Ю.М.

*Український державний науково-дослідний інститут проектування міст
«ДІПРОМІСТО» імені Ю.М.Білокоця*

Хоча на даний час військова агресія російської федерації триває і значна частина території України знаходиться під окупацією, необхідно вже зараз розглядати сценарії повоєнної відбудови України, в тому числі її подальший просторовий розвиток.

Якщо розглядати довгострокову перспективу, то потрібно виходити насамперед із імперативів, які визначатимуть майбутній планувальний простір України.

До них в першу чергу відноситься входження України до складу Європейського Союзу та НАТО. Ці процеси, на нашу думку, є інваріантними, тому їх в першу чергу слід враховувати при визначенні просторового розвитку нашої держави. Як член Європейського Союзу і НАТО Україна дотримуватиметься вимог і принципів, на яких побудована діяльність цих міжнародних організацій, що, в свою чергу, стане визначальним для подальшого формування її планувальної структури (планувального каркасу), функціонального зонування території, розміщення продуктивних сил, розвитку системи розселення, транспортної та інженерної інфраструктури, екологічного каркасу.

Серед факторів, які є у довгостроковій перспективі варіантними, слід розглядати відносини України в перспективі із своїми сусідами, які не є членами НАТО і ЄС. Це росія і Білорусь. Очевидно, що країна-агресор ні в середньо-, ні у довгостроковій перспективі не має шансів увійти до складу Європейського Союзу і НАТО. Натомість, завершення війни і поразка росії може призвести до кількох варіантів подальшого розвитку цієї держави: від розпаду на окремі суб'єкти й до поступового перетворення на демократичну країну. Реалізація кожного варіанту буде по різному впливати на розвиток планувального каркасу України у майбутньому.

Стосовно Білорусі ситуація бачиться нами іншою. В разі поразки росії існує висока вірогідність зміни антидемократичного режиму в цій країні і вірогідність вступу Білорусі до НАТО та ЄС протягом найближчих 20 років. Це мало б для України

важливе значення в контексті формування меридіональних зв'язків з іншими європейськими державами.

Зазначені вище фактори можна віднести до групи геополітичних. Поряд із ними на просторовий розвиток України у майбутньому будуть впливати й інші фактори: економічні, демографічні, соціальні, екологічні, ресурсні, інституційні тощо.

Серед різноманітних факторів виділимо ключовий – формування планувальної структури нашої держави.

Планувальна структура України у повоєнний період буде формуватися з урахуванням її інтеграції у Європейський Союз. В основу планувального каркасу будуть покладені загальноєвропейські транспортні осі – транспортні коридори з урахуванням стратегічних внутрішніх зв'язків у межах нашої держави та наявних або потенційних осей розвитку. Протягом тривалого періоду існування України у складі Радянського Союзу а також більш пізнього періоду, аж до 2014 року, пріоритетними осями були широтні, які орієнтувалися на зв'язки з російською федерацією. Зміна геополітичної ситуації значно підвищує роль меридіональних планувальних осей. У першу чергу зростає роль осі, яка проходить умовно вздовж 25 меридіану (Гельсінкі – Таллінн – Рига – Вільнюс – Пінськ – Рівне – Тернопіль – Чернівці – Сучава – Бухарест – Пловдив – Александрополіс). Безумовно, розбудова цього транспортного коридору, який доповнюватиме транспортний коридор “Via Carpatia” і Критський коридор №9 можлива лише після демократизації Білорусі. Регулярна мережа широтних та меридіональних коридорів із кроком у 100 -150 км забезпечить в перспективі рівномірний розподіл вантажно- та пасажиропотоків по території України і створить потужний синергетичний ефект у точках (вузлах) перетину цих транспортних артерій. З програмою розвитку міжнародних транспортних коридорів буде узгоджений розвиток об'єктів логістичних мереж: морських та річкових портів, європейських залізничних колій, пунктів пропуску, транспортно-складських комплексів тощо.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Поп С.С., Шароді Ю.В.

*Державний вищий навчальний заклад “Ужгородський національний
університет”*

Проаналізовано сучасний стан вищої географічної освіти на прикладі Закарпатської області в контексті реформування вищої освіти України, яким передбачалася її модернізація та подолання численних проблем, серед яких

основними вважалися низька якість знань та вмінь випускників, невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам ринку праці, відірваність від науки, корупція, незадовільні темпи інтеграції в світовий освітній і науковий простір. З'ясовано проблеми розвитку географічної освіти, які обумовлені як чинниками, що притаманні усім регіонам країни, так і особливостями саме Закарпатської області. Зазначено, що задекларовані цілі модернізації вищої освіти не досягнуто, особливо з принципових аспектів щодо якості освіти, академічної доброчесності, академічної мобільності, студентоцентричного розвитку, академічної самостійності вишів. Навіть у Закарпатській області, яка найменше має труднощів у проведенні освітнього процесу через військову агресію, онлайн форма навчання не дає якісну освіту навіть при вмотивованому відношенні здобувачів до навчання, а переважна їх більшість наразі є невмотивованою. За останні роки спостерігається постійний спад кількості вступників до ЗВО на здобуття вищої географічної освіти, що частково спричинено непродуманою політикою при запровадженні нового «Переліку галузей знань і спеціальностей», недооцінкою її значимості як важливої природничої і світоглядної науки. Навіть при вступі на географічні спеціальності знання абітурієнтів з географії до уваги не беруться, а мали би враховуватися з найбільшим ваговим коефіцієнтом.

Важливою особливістю Закарпаття, з якою безпосередньо пов'язані окремі проблеми в освітній сфері, є те, що це єдиний регіон в Україні, який має переважаюче сільське населення. Навчання та виховання молоді у сільських освітніх закладах, особливо в малих гірських поселеннях, поки-що далеко не відповідає умовам для надання якісних освітніх послуг. Рівень знань випускників закарпатських шкіл чітко проявляється на зовнішньому оцінюванні знань, де область посідає останнє місце серед регіонів. А це в свою чергу не сприяє місцевим вишам виборювати місця державного замовлення за загальноукраїнським рейтингом.

Іншим негативним наслідком онлайн навчання є те, що за заочною формою навчання, яка завжди давала гірші показники успішності і якості знань здобувачів освіти, спостерігаємо зворотну картину. Це не означає, що вони краще навчаються, а тільки те, що вони не погіршили відношення до навчання, вмотивовані підвищувати професійні знання і вміння для подальшого кар'єрного зростання, адже поєднують роботу і навчання та усвідомлюють значимість фахового зростання. Значна частина здобувачів денного навчання, навпаки, прийняли вимушене нововведення онлайн та змішаної форм навчання, як можливість без особливих зусиль отримати бажаний диплом, не переймаючись якістю отриманих знань та вмінь. Здобувачі денної форми навчання були завжди більш підготовленими до професійної діяльності. Одною із причин зниження їх мотивації до навчання є відсутність бачення майбутньої роботи за фахом та низький зарібок, а також можливість краще реалізувати себе у зарубіжжі.

Проблемним було і усугубилося в теперішній час розширення співпраці ЗВО в освітній сфері із зарубіжними науковими і освітніми центрами. Можливості здобувачів будувати власну індивідуальну траєкторію здобуття освіти (зокрема реально мати можливість обирати не тільки вибіркові дисципліни, але й реалізувати академічну мобільність) декларуються і практично реалізуються у рідких випадках. Академічна автономія ЗВО обмежена як у фінансовій сфері, так і в реалізації студентоцентризму та покращенні умов навчання. Потрібні радикальні зміни, без яких вища освіта буде і надалі руйнуватися.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Філончук З.В.

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

Система підвищення кваліфікації є найважливішим складником безперервної освіти. Її ефективна організація, наповнення новим змістом та методикою, єдність курсового і міжкурсного періодів тощо є викликом сучасних реалій. Система післядипломної педагогічної освіти покликана максимально задовольнити запити здобувачів освітніх послуг, створити освітній простір, що мотивує до постійного професійного розвитку.

В останні роки відбулися суттєві зміни в організації підвищення кваліфікації педагогів. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року №800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» визначає основні напрями підвищення кваліфікації цієї категорії освітян, одним з яких є розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій).

Зміни у післядипломній педагогічній освіті відбулися одночасно з початком впровадження Концепції Нової української школи, в якій визначено нові підходи до ролі вчителя в організації освітнього процесу. Учитель отримав академічну свободу, право вибору місця та способу підвищення кваліфікації, і сьогодні виступає не як єдиний наставник та джерело знань, а як коуч, фасилітатор, тьютор, модератор в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Зауважимо, що існують різні підходи щодо тлумачення сутності поняття «професійна компетентність педагога». Більшість вчених під професійною компетентністю педагога розуміє особистісні можливості учителя, сформовані на

основі знань, практичного досвіду та цінностей, які дозволяють йому ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу [2].

О. Часнікова визначає професійну компетентність педагога, що проявляється на рівні конкретної спеціальності як фахову, в якій виділяє три блоки: блок ключових компетентностей (особистісна, організаторська, соціальна, комунікативна), предметний блок (методична, дидактична, технологічна, рефлексивна), блок міжпредметних компетентностей (гностична, психологічна, культурологічна, методологічна) [3].

Центральне місце у цій структурі займає блок географічних компетентностей (предметний), адже, учитель має дібрати та науково обґрунтувати навчальний матеріал, підібрати відповідні технології навчання, визначити ефективні методи освітньої діяльності та її навчально-методичне забезпечення; таким чином, реалізувати задачу формування найважливіших предметних (географічних) компетентностей учнів.

Неперервне підвищення кваліфікації вчителів географії спрямоване на систематичне збагачення та оновлення наявних знань і умінь, послідовне вдосконалення професійних якостей, на всебічний розвиток особистості, її особистісно-культурологічних характеристик, збагачення індивідуальних освітніх і духовних потреб тощо.

Для вчителя географії курсова підготовка є не лише однією з обов'язкових умов атестації, а передусім творчою сходинкою до саморозвитку й самовдосконалення, повнішої самореалізації в процесі професійної діяльності. Завдання закладів післядипломної педагогічної освіти забезпечити науково-методичний супровід вчителя на цьому шляху.

Разом з тим у сучасних умовах зміст післядипломної педагогічної освіти, поряд з усталеними підходами, має враховувати освітні втрати та підготовку освітян до їх подолання, надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу, індивідуальні освітні потреби педагогів.

Реалії сьогодення зумовлюють зміну підходів до здійснення науково-методичного супроводу педагогічних працівників, особливо прифронтових областей. Вектор здійснення такого супроводу має зміститися у бік розбудови віртуальних професійних просторів, професійних спільнот, мережевої онлайн-взаємодії.

Як свідчить дослідження «Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи», здійснене аналітичним центром Cedos, з початком повномасштабного вторгнення педагоги зазнали значного стресу й погіршення психоемоційного стану. Сьогодні освітяни потребують знань і навичок з таких тем, як взаємодія з міжнародними та благодійними організаціями, фандрайзинг та грантовий менеджмент, психологічна допомога учням та самим собі [1].

Регіональні заклади післядипломної педагогічної освіти/академії неперервної освіти, заклади вищої освіти, центри професійного розвитку педагогічних працівників, громадські організації, які провадять освітню діяльність як суб'єкти професійного розвитку педагогічних кадрів, мають узгодити взаємодію для забезпечення зростаючої потреби освітян у професійному розвитку.

Відповідно проблема розвитку професійної компетентності вчителів географії потребує консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін щодо забезпечення її належного науково-методичного супроводу.

Список використаних джерел:

1. Війна та освіта: як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/>

2. Філончук З.В. Економічна підготовка як складова вдосконалення професійної компетентності вчителя. Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти» (6-7 липня 2012 р., м. Севастополь) / Укл. Лук'янчук Н.В.: У 2-х книгах. Книга 1. К.: Інститут обдарованої дитини. 2012. С.215-223.

3. Часнікова О.В. Структура фахової компетентності вчителя географії. Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця: Збірник наукових статей. Випуск 2018. С. 305-312. URL: http://lib.iitta.gov.ua/711640/1/Харків_Часнікова%Сpdf.pdf.